

Nedim Zahirović

A Memibégovicsok Magyarországon, Szlavóniában és Horvátországban a 17. század első felében

A korai oszmán krónikák gyakran említik a „határbégeket” (*uç beyleri*), akik egész életükben a határvidéken töltötték be hivatalokat és a Birodalom különböző hadjáratai és hódításai során szereztek hírnevet. Nagy jelentőségük miatt a történettudomány figyelmét sem kerülték el, életrajzaikat és a határvidéken betöltött szerepüket több kiváló tanulmány vizsgálta.¹ A 16. és 17. században is gyakran találkozhatunk hasonló családokkal, vagy akár klánokkal, amelyek tagjainak egész élete, vagy legalábbis annak jó része a határvidékhez (*serhat*) kötődött. A kutatás ebből az időszakból is számos a Birodalom perifériáin szolgáló oszmán tisztségviselő életrajzát állította össze. A Komáromból származó bécsi levéltáros, Gévay Antal 1841-ben megjelent munkájában arra tett kísérletet, hogy kidolgozza Buda török kormányzóinak kronológiáját, de emellett az egyes hivatalviselők életrajzának vázlatát is összeállította.² Gévay alaposágának és az általa felhasznált források széles körének köszönhetően munkája mind a mai napig nem veszített aktualitásából. Csaknem egy évszázaddal később újabb magyar történész, Takáts Sándor rajzolta meg számos – még ha nem is a Gévayhoz hasonló mennyiségű – magyarországi török hivatalviselő élettörténetét.³ A bosnyák orientalista, Safvet-beg Bašagić tollából 1931-ben jelent meg egy életrajzi lexikon az Oszmán Birodalomban szerepet játszó jeles horvátokról, bosnyákokról és hercegovinaiakról, amely azonban – a szerző által alkalmazott forráskritika hiányosságai miatt – forrásaiból számos hibát is átvett.⁴ A boszniai oszmán családokat szintén életrajzi módszerrel vizsgálta tanulmányaiban Behija Zlatar.⁵ Legújabbban Markus Köhbach és Dávid Géza munkáiban jutottak fontos szerephez a határvidéki oszmán tisztségviselők. Fülel elfoglalásáról írott munkájának jegyzeteiben Köhbach olyan részletességgel állította össze néhány szandzsákbég és beglerbég életrajzát, hogy azok valójában kisebb tanulmánynak is beillenek.⁶ Dávid a két legismertebb, egész életét a határvidéken leélő oszmán hivatalviselő életrajzát

¹ Evrenosz bégről Mélikoff 1964. Mihál bégről és utódairól Babinger 1993; Zirojević 1971. Turhán bégről és leszármazottairól Babinger 2000. Malkocs bégről és utódairól Babinger 1940.

² Gévay 1841.

³ Takáts 1928.

⁴ Bašagić 1931.

⁵ Zlatar 1974, 1977, 1978a, 1978b.

⁶ Köhbach 1994.

írta meg, de azon tanulmányai is nagy jelentőséggel bírnak a téma szempontjából, amelyekben az oszmán közigazgatás különböző egységei hivatalnoklistáinak összeállítására tett kísérletet.⁷ Az oszmán határvidék egyes személyiségeinek életrajzai az említettekén kívül megtalálhatók Hazim Šabanović, Mehmed Tayyib Gökbilgin, Matuz József és Sudár Balázs munkáiban.⁸

A Memibégovics család egyike ezeknek a határvidéki famíliáknak. Bár a kutatás számára nem ismeretlenek, az eddigi irodalomban csak sporadikus említések szintjén szerepeltek. Takáts írt egy tanulmányt Ibrahim Memibégovics pasáról, ez azonban kizárólag a magyar nemesi, illetve császári tisztségviselőkkel fenntartott kapcsolatait elemzi.⁹ Nemrégiben egy magyar oszmanista, Sudár Balázs azonosította a család egy másik tagját a pécsi Jakováli Haszán pasa dzsámi építtetőjében, és munkájában fontos információkat közölt a család alapítójáról, Memi bégről és utódairól is.¹⁰ A Memibégovics famíliáról szóló monográfiám előtanulmányának tekinthető írásom célja a család genealógiájával kapcsolatos ismeretek összefoglalása és kiegészítése.

Az oszmán családok genealógiai rekonstrukciójának legfőbb problémája abban áll, hogy nagyon nehéz az egy-egy forrásban felbukkanó személyek egyértelmű azonosítása, így a megegyező nevű tisztségviselőket igen könnyű egymással összekeverni. A probléma abból az orientális szokásból ered, amelyet az oszmán törökök is alkalmaztak: miszerint a személy azonosítása saját nevével, illetve apja nevével történik. Ez gyakran vezet félreértésekhez. Anton Schaendlinger osztrák oszmanista például 1986-ban kiadott egy levelet, amelyet Szülejmán szultán 1552 februárjának középső dekádjában Bank Pál erdélyi nemesnek küldött. Ebben megtalálható az arra az évre tervezett oszmán csapatmozgások részletes leírása. A szultán többek között azt is hírül adja, hogy Mehmed pasa boszniai szandzsákbégnek, aki korábban vezír volt, megparancsolta, hogy boszniai, pozsegai, budai, szerémségi katonáival és az akindsikkal keljen át a Dunán Esztergomnál és onnan vonuljon tovább.¹¹ Az 1551-es háborúban fontos szerepet játszott az akkortájt a ruméliai beglerbégi pozíciót betöltő Szokollu (Szokolovics) Mehmed pasa: az abban az évben Magyarországra jövő csapatoknak ő volt a főparancsnoka. Valószínűleg ez vezethette Schaendlingert arra, hogy a levélben említett boszniai szandzsákbéget Szokollu Mehmed pasával azonosítsa, sőt, a névmutatóban külön fel is hívta a figyelmet arra, hogy a később nagyvezírként híressé váló Szokollu Mehmed eddigi életrajzai nem tudtak a boszniai szandzsákbégi megbízatásról.¹² A levélben említett boszniai szandzsákbég azonban valójában egy másik Mehmed pasa volt, aki korábban az oszmán államtanács (diván)

⁷ Dávid 1994, 1999, 2000, 2001.

⁸ Gökbilgin 1952; Šabanović 1955, 1957; Matuz 1987; Sudár 2011.

⁹ Takáts 1928: 521–542.

¹⁰ Sudár 2006. Nem ismerte ugyanakkor a család Dalmáciában játszott szerepét. Erről lásd Traljić 1959; Traljić 1971: 357–358.

¹¹ Schaendlinger 1986: 20–22.

¹² Schaendlinger 1986: 77–78.

tagja is volt és 1551 elején érkezett Boszniába. Később elnyerte a budai beglerbégi hivatali is, és itt is halt meg.¹³

Ha figyelembe vesszük, hogy még egy magas pozíciót betöltő férfiú esetében is hasonló problémákkal kell megküzdenie a kutatásnak – hiszen a nagyvezír tulajdonképpen a szultán után az Oszmán Birodalom második legnagyobb hatalmú emberének számított –, könnyen elképzelhetjük, milyen nehézségekbe ütközik a határvidéken alacsonyabb rangban szolgáló oszmán tisztségviselők életrajzáinak és pályafutásának rekonstrukciója. Utóbbiak ugyanis, mivel személyük nem került a politikai élet középpontjába, az oszmán krónikások figyelmét is kevésbé keltették fel, és a nyugati hatalmakat Konstantinápolyban képviselő diplomataik is ritkábban számoltak be velük kapcsolatos hírekről.

Komoly nehézséget jelent, hogy az oszmán tisztségviselők a forrásokban kizárólag utónevükkel és hivatali címükkel jelennek meg. Amennyiben több azonos nevű és azonos ranggal rendelkező személy párhuzamosan tartózkodott ugyanazon a határvidéken, néha igen nehéz őket elkülöníteni. A tévedések elkerülése érdekében célszerű a szóba jöhető oszmán előkelők életrajzáinak és pályafutásának párhuzamos kutatása. Ebből a szempontból példamutató Hazim Šabanović egyik munkája, amelyben a szarajevói Ferhád bég mecset (Ferhadija) építetőjét próbálta meg azonosítani és ennek érdekében több, a 16. század közepén az európai oszmán határvidéken tevékenykedő Ferhád bég életrajzát is rekonstruálta.¹⁴

A Memibégovicsek család történetével kapcsolatos specifikus problémák egy részét az szolgáltatja, hogy egyes tagjainak életútja a határvidék számos tájékát magában foglalta, Dalmáciától Horvátországon és Bosznián keresztül Magyarorszáig. Éppen ezért szükséges volt – bármekkora nehézségekkel járt is – nemcsak a vonatkozó oszmán források felkutatása, hanem a számos különböző nyelven íródott történeti irodalom alapos áttekintése is. Az újonnan bevont források közül kiemelendő két oszmán hivatali jegyzék (*defter*). Ezekben a birtokadomány-jegyzékekben az egyes használatra eladományozott birtokok méretén és a belőlük származó jövedelmen kívül feljegyzésre kerültek a birtoklásban bekövetkezett változások is (*ruznamçe defteri*).¹⁵ A használók személyének változását követő feljegyzések hasznos információkat tartalmaznak, amelyek lehetővé teszik az említett személyek minden kétséget kizáró azonosítását.

A család alapítójával, Memi béggel már a korábbi kutatás is foglalkozott, néhány tévedést azonban nem sikerült elkerülni: mivel a források két néven, Mehmedként és az annak beceneveként is szolgáló Memiként is emlegetik, néhány tudós két külön embert csinált belőle. Safvet Bašagić azt állította, hogy Memi bég Mehmed apja volt, és ezt a horvát történész, Seid M. Traljić is átvette.¹⁶ Hazim Šabanović már az 1950-es években erős kételyeket fogalmazott meg

¹³ Gévy 1841: 8; Nehring 1995: 590.

¹⁴ Šabanović 1957.

¹⁵ Fekete 1955: 104–106.

¹⁶ Bašagić 1931: 42, 50; Traljić 1971: 357–358.

ezzel szemben és kimutatta, hogy a két személy valójában ugyanaz.¹⁷ Rekonstrukcióját a boszniai szandzsák 1604-es adójegyzékének (*tahrir defteri*) egy bejegyzése is alátámasztja. Az ott található adatokból az derül ki, hogy a néhai Mehmed krkai szandzsákbégnek korábban rendelkezési joga volt egy a levcei (lijevcei) *kazában* fekvő Kaletina faluhoz tartozó birtok (*çiftlik*) fölött, amelyért évi 140 akcsét fizetett a kincstárnak. A kaletinai mecsetet és karavánszerájt szintén Mehmed bég építtette. Az adójegyzék egyik marginális megjegyzéséből még az is kiderül, hogy a hely fontos szerepet játszott a hercegovinai, klisi és likai szandzsákok, illetve a budai és temesvári ejáletkek közötti forgalomban, ezért volt szükség karavánszeráj építésére. Itt tartották a vásárt is, amelynek járadékait a forrásban foglalt rendelkezések szerint a karavánszeráj fenntartására kellett fordítani, az utazók ellátásáról pedig azok a közeli háztulajdonosok gondoskodtak, akikre amúgy nem róttak ki adót. A feljegyzés ezen része azonban már nem Mehmedként, hanem Memi béggként emlegeti az alapítványtevőt.¹⁸

A valószínűleg a krónikák Gazi Mehmed bégjével is azonos oszmán tisztségviselő fiatal éveiről és karrierjének első lépéseiről mindenesetre kevés információval rendelkezünk. Ibrahim Pecsevi oszmán krónikája szerint Memi bég albán (arnót) származású volt, a 16. század első felében részt vett Gazi Hüszrev boszniai szandzsákbég hadjárataiban és őt bízták meg a kevéssel 1580 előtt felállított likai (krkai) szandzsák határainak kijelölésével.¹⁹ Nyilván ennek eredménye volt, hogy olyan jól ismerte a régiót. Voltak birtokai Đakovo, illetve Eszék környékén is, bár ezek pontos helyét és méretét nem tudjuk rekonstruálni. Egy adat szerint 1564-ben Memi bég volt az eszéki kapitány (*kapudan*), és a következő években az oszmán tartományi kormányzat különböző tisztségeit töltötte be.²⁰ A már említett adójegyzék krkai szandzsákbéggként említi és Šabanović arról is tud – sajnos forrásainak megadása nélkül –, hogy a szerémi, pozsegai, pakraci (cerniki) és zvoniki szandzsákbég hivatalait is viselte.²¹ 1584-ből máshonnan is van adatunk arra, hogy egy bizonyos Memi bég a pakraci szandzsákbég posztjának várományosa.²²

Memi bégnek 1590 előtt kellett Esztergomba kerülnie, mivel ennek az évnek a végén az ottani szandzsákbég posztjáról tették le.²³ Még ha tudjuk is, hogy letételét a Mátyás főherceg kurírjával szemben tanúsított méltánytalan bánásmódjával indokolták, nagyon valószínű, hogy Esztergomból való eltávolítása pártfogója, Szokollu Ferhád budai pasa halálával volt összefüggésben. Az biztos, hogy Memi bég a sziszeki csatában vesztette életét. Zvoniki szandzsákbéggként 1500 katonájával csatlakozott ahhoz az oszmán sereghöz, amely hiába próbálkozott a szlavóniai Sziszek várának elfoglalásával 1593. június 22-én.²⁴ Nem tud-

¹⁷ Lásd Šabanović jegyzeteit Čelebi 1979: 352–354.

¹⁸ Handžić 2000: 3. 518–519.

¹⁹ Pečević 1867–1869: 193–194. A likai szandzsák történetéről lásd Šabanović 1959: 226–227.

²⁰ Az eszéki *kapudanságról* Moačanin 1999: 242.

²¹ Čelebi 1979: 352.

²² Moačanin 2001: 131.

²³ Bayerle 1972: 74.

²⁴ Klaić 1974: 492–493.

juk, azonos-e azzal a Memi béggel, aki a szerbiai Szávaszentdemeteren (Sremska Mitrovica) található mauzóleumban nyugszik és aki dzsámit is építtetett az oszmán uralom alatt virágkorát élő városban.²⁵

Memi bég három fiának egyike, Ibrahim, likai szandzsákbégeként szintén részt vett a sziszeki csatában, majd a tizenötéves háború további ütközeteiben is. 1596 áprilisában a Senjben élő katonanépeségnek, az ún. uszkókoknak sikerült bevenniük Klis oszmán erődjét. A boszniai beglerbég irányításával felvonuló seregben – amely végül Juraj Lenkovićnak, a horvát katonai határvidék parancsnokának sikertelen felmentési kísérlete után május 31-én visszafoglalta a várat – Ibrahim bég is jelen volt és a velencei források szerint ebben az időpontban is ő birtokolta a likai szandzsákbég posztját.²⁶ 1599 és 1602 között ezzel szemben úgy tűnik, hogy a hercegovinai szandzsák élén állt, ami egy 1606 júniusában utódjának írott szultáni levélből kiderül.²⁷ 1602-ben Ibrahim a bulgáriai Kjusztendil szandzsákbégeként vett részt a Habsburg csapatok által körülzárt Buda körüli harcokban.²⁸ Ezek után a szlavóniai Pakrac szandzsákját vezette, 1605-ben pedig már kanizsai beglerbégként tört be csapataival Stájerországba.²⁹ Ezt a hivatalát minden jel szerint legalább 1608-ig betöltötte.³⁰

Sudár Balázs szerint ő volt 1609–1610 során a boszniai beglerbég, ám ez egy másik Ibrahim, Szokollu Mehmed pasa fia.³¹ Ebből az időszakból Memi bég fiáról nincsenek megbízható adataink, arról viszont számos forrással rendelkezünk, hogy 1610 ősze és 1615 tavasza között ő töltötte be az egri beglerbég hivatalát, majd 1615-ben szilisztriai szandzsákbégnek nevezték ki. Két évvel később a hercegovinai szandzsák élén találjuk.³² Nem tudjuk, mikor kellett ezt a posztját elhagynia; hercegovinai tevékenységét az adatok 1618 májusáig igazolják.³³ 1620-ban a temesvári beglerbég hivatalát vette át, majd még ebben az évben kinevezték boszniai pasának.³⁴ Úgy tűnik, 1622 végén letették, de 1623 júniusában már ismét ugyanezen a poszton találjuk.³⁵

²⁵ A Memi bégről elnevezett dzsámi mellett Szávaszentdemeteren volt egy az ő nevét viselő városnegyed is (Memi Bey camii, illetve Memi Bey mahallesi). Čelebi 1979: 354.

²⁶ Tomić 1933: 157. Az uszkókokról lásd Bracewell 1992.

²⁷ Ez a forrás arról is beszámol, hogy Ibrahim textíliák vásárlására pénzt küldött Raguzába. Mivel a megbízás kiküldése után hadba hívták, a raguzaiaknak az árut megbízottjának (talán fiának), Haszánnak kellett volna átadniuk. Visszatérése után azonban Ibrahim azzal szembesült, hogy a textíliák nem érkeztek meg és szankciókkal fenyegetőzött. Az isztambuli parancs a szandzsákbéget bízta meg az ügy kivizsgálásával. Miović 2005: 214. A korábbi adatra: Popović 1967: 99.

²⁸ Pečevi 1867–1869: 2. 273; Zirojević 1974: 267.

²⁹ Hammer 1829: 375. A pakraci adatra: TKA TTD 13, fol. 271.

³⁰ Traljić 1971: 358.

³¹ Sudár 2006: 31. Vö. Vinaver 1962: 202.

³² Az első biztosra vehető adat ezzel kapcsolatban 1617 októberéből származik, Miović 2005: 223. A korábbi posztokról: Sudár 2006: 31.

³³ Miović 2005: 227. Kapcsolata a szomszédos Raguzza kereskedőivel meglehetősen feszült maradt, amit az Isztambulból érkező parancsok sokasága bizonyít – ezek mind arra szólítják fel, hogy tartsa tisztelőben a raguzaiak autonómiáját és kereskedelmi jogait, Miović 2005: 224–225.

³⁴ Sudár 2006: 31.

³⁵ Vinaver 1962: 202.

Az 1623-as év jelentette Ibrahim karrierjének csúcspontját, ekkor Bethlen Gábor második Habsburg-ellenes hadjárata alkalmával a fejedelem támogatására rendelt oszmán csapatok főparancsnokává nevezték ki. Az oszmán katonai részvétel végül november 17-én a morvaországi Hodonín mellett zendülésbe torkollott, aminek következményeképpen Ibrahim kénytelen volt visszavonulni és téli szállásra küldeni csapatait.³⁶ Ez a kudarc törést hozott a pasa karrierjében, 1624 februárjában megfosztották hivatalától.³⁷ Néhány évre nyoma vész, legközelebb 1628-ban egri pasaként tűnik fel az írott forrásokban. Hivatali helyeit a következő években is sűrűn látogatta, 1629–1630 során a temesvári, majd 1631-ben az egri ejálet, 1634-ben pedig a szegedi szandzsák élén állt.³⁸ 1635-ből ismét arra van adatunk, hogy ő volt a boszniai beglerbég. Ez év áprilisában letették a posztról, sőt, el is kellett menekülnie a tartományból, mert utódjának, Szülejmán pasának a szultán parancsba adta Ibrahim likvidálását.³⁹

1640-ig valószínűleg elsősorban Szegeden tartózkodott, bár úgy tűnik, 1637-ben pozsegai szandzsákbég is volt.⁴⁰ A jelenleg rendelkezésre álló források szerint karrierjének utolsó állomása a boszniai beglerbég volt, ahová a nagyvezír 1647 májusában nevezte ki utódját, Mehmed pasát.⁴¹ Ibrahimot a janicsárok elfogták, mivel azzal vádolták, hogy velencei kenőpénzeket fogadott el.⁴² Hosszú életet élt: Evlia Cselebi arról számol be, hogy az 1660-as években még személyesen találkozott vele.⁴³ A neves török utazó adatát alátámasztja az 1663. június 8-án Belgrádnál gyülekező oszmán seregekről és vezetőikről készült kimutatás.⁴⁴ Ibrahim pasa irányítása alatt ugyan csapatok nincsenek feltüntetve, de neve szerepel a jegyzékben, ami arra mutat, hogy noha magas kora miatt aktívan már valószínűleg nem vett részt a hadjáratban, nagy tisztelettel övezett, tapasztalt katonaként tanácsaira feltehetőleg továbbra is számítottak. Halálának pontos dátumáról nincs tudomásunk.

Mindazonáltal Ibrahim nemcsak katonai tevékenysége és az igazgatásban befutott karrierje révén lett híres, hanem iszákossága miatt is, ennek révén ragadt rá a Szarhos (részezes) melléknév. A forrásokban időnként Szokolovics (Szokollu) családnévvel is megtalálható, amivel Ibrahim azt a tényt hangsúlyozta ki, hogy anyai ágon rokonságban állt a híres oszmán bosnyák családdal.⁴⁵ Akárcsak apja, Ibrahim pasa is rendelkezett egy birtokkal Kaletinában és úgy tűnik, megörökölte Memi bégétől az eszéki és đakovói birtokokat is – velencei kémek szerint

³⁶ Brouček 1993.

³⁷ Vinaver 1962: 202.

³⁸ Sudár 2006: 31–32.

³⁹ Vinaver 1962: 213; Miović 2005: 259.

⁴⁰ Sudár 2006: 32.

⁴¹ Miović 2005: 277.

⁴² Hrabak 1982: 9.

⁴³ Sudár 2006: 32.

⁴⁴ HHStA Türkei I, Karton 135, Konv. 3, fol. 83r.

⁴⁵ Ibrahim pasa levele II. Batthyány Ferencnek (1624. április 24.) MOL P 1314. Nr. 48070. Ezért az adatért Papp Sándornak és Tóth Hajnalkának tartozom köszönettel.

a Habsburgok elleni 1623-as hadjárat után eszéki házába vonult vissza.⁴⁶ Ibrahim további udvarházai (*çiftlik*) a Zadar melletti határ oszmán oldalán feküdtek, a vranai kerületben több mint tíz faluja volt. Ezekért évi 15 000 akcsét fizetett a kincstárnak.⁴⁷

Fivére, Halil ugyanezeneken a területeken szintén rendelkezett nagyobb méretű birtokokkal: az ő használatában lévő földek a zvonigrádi, nadini, Stara Ostrovica-i és vranai körzetekben helyezkedtek el, évi 11 700 akcsét fizetett érték.⁴⁸ Az ő esetében – Memi béggel ellentétben – a szakirodalom azt a hibát követte el, hogy egy másik Halil bég életrajzi adatait tulajdonította neki, tehát tulajdonképpen két emberből egyet csinált.⁴⁹ Úgy tűnik, Halil élete nagy részét Likában töltötte. A 16. század végén a vranai tó kapitányaként, 1602-ben pedig likai szandzsákbéggként említik, az utóbbi hivatalt néhány hónaptól eltekintve 1610-ig betöltötte.⁵⁰ A dalmáciai hatóságok számos esetben kérvényezték a dózséné, hogy a Köztársaság konstantinápolyi képviselője, a *bailo* járjon közben a Portán, hogy Halilt tegyék le erről a posztról, mert az alatta szolgáló csapatok többször is betörték velencei területre. 1613-ban mindenesetre újból van arra vonatkozó adatunk, hogy likai szandzsákbég volt.⁵¹ Későbbi karrierjének rekonstrukciója nem könnyű feladat, legközelebb 1622-ben találjuk meg a forrásokban mint egri beglerbéget, és ott is halt meg 1623-ban. Holttestét Banjalukára szállították és ott helyezték örök nyugalomra.⁵² A városban jelenleg is megtalálható Halil Pasa mauzóleum az ő emléket őrzi.⁵³

Halil és Ibrahim mellett Memi bégnek még egy harmadik fiáról, bizonyos Aliról is tudunk, róla azonban nagyon kevés információval rendelkezünk. Az első rá vonatkozó említés 1604-ből származik, ekkor az albániai Shkodër szandzsákbéje volt.⁵⁴ A Zadar melletti Zagorje területén, Ravni Kotariban élt egy Ali nevű timárbirtokos, aki az 1571–1573-as oszmán–velencei háború után az általa zálogba vett nagy területekért 600 000 akcsét fizetett a kincstárnak.⁵⁵ Nem kizárt, hogy ez a személy azonos volt Ali Memibégovics béggel. Bátyja, Ibrahim, 1624 áprilisában Batthyány Ferencnek írt levelében már elhunytként említi. Ugyanebből a levélből azt is megtudhatjuk, hogy korábban a kanizsai pasa tisztjét is betöltötte.⁵⁶

⁴⁶ Óváry 1886: 143.

⁴⁷ Jurin-Starčević 2006: 255–256.

⁴⁸ Jurin-Starčević 2006: 255.

⁴⁹ A másik Halil bégről, aki 1647-ben, kevéssel a velencei–oszmán háború kezdete után fogságba esett és kilenc évvel később Brescia börtönében halt meg, lásd Traljić 1971: 370, 423.

⁵⁰ Traljić 1959: 422–423; Traljić 1971: 359–260. A vranai kapitányságra Traljić 1971: 367.

⁵¹ Traljić 1959: 423.

⁵² Óváry 1886: 113. Az 1622-es adatra: Fekete 1955: 595.

⁵³ Zahirović 2005: 197.

⁵⁴ Stanojević 1953: 10. Ali Memibégovics létezését már korábban is dokumentálta Traljić 1971: 358.

⁵⁵ Jurin-Starčević 2006: 256.

⁵⁶ Ibrahim pasa levele II. Batthyány Ferencnek (1624. április 24.) MOL P 1314. Nr. 48070.

A család harmadik generációja szintén fontos funkciókat töltött be a határvidéken. Ibrahim számos gyermeke közül az irodalom eddig két fiút ismert, Haszánt és Hüszeit. Az előbbi különböző pozíciókat töltött be: 1633 júliusának végén kanizsai pasának nevezték ki, 1649-ben pedig a boszniai tartomány élén találjuk. Apjához hasonlóan Haszán szintén nagy súlyt helyezett arra, hogy anyai ágon a Szokollu családnak is rokona volt, ennek révén használta a Sahin Haszán pasa nevet (a sahin perzsául ugyanúgy sólymot jelent, mint a délszláv nyelveken a szoko(l)). Az ő személyében tisztelhetjük az épségben megmaradt pécsi Jakováli Haszán pasa dzsámi építetőjét.⁵⁷ Fivérééről, Hüszeintről csak annyit tudunk, hogy 1623-ban bihácsi szandzsákbégnek nevezték ki.⁵⁸ Egyikük elhalálzásának időpontja sem ismert.

Ibrahim pasa egy további fia, bizonyos Ahmed a hidzsra utáni 1038. évben (1628/29-ben) a szegedi szandzsákban egy 33 219 akcse értékű nagybirtok (*ziámet*) használati jogával rendelkezett.⁵⁹ Öt évvel később újabb birtokot kapott, ezúttal a temesvári szandzsákban egy 60 000 akcse értékű.⁶⁰ A forrás szerint ezzel azonos értékű ziámet volt Ibrahim pasa fia, Arslán használatában is a klisi szandzsákban a hidzsra utáni 1044. évben (1634/35).⁶¹ Két évvel korábban még csak egy jóval kisebb méretű, 35 500 akcse értékű birtoka volt ugyanott.⁶² Arslánról azonban egy Haszán pasához írott leveléből biztosan tudjuk, hogy nem fia, hanem veje volt Ibrahim pasának.⁶³

Memi bég másik fiának, Halilnak szintén több fia volt. Likai szandzsákbégként gyakran küldte őket követségbe Velence sibeniki képviselőihez. Egyikük, egy bizonyos Musztafa, 1624-ban maga is likai szandzsákbég lett.⁶⁴ Még egy fiát, Mehmedet sikerült azonosítani, akinek a klisi szandzsákban volt egy ziámetje. A hidzsra utáni 1044. évben (1634/35-ben) halt meg, birtokának használati jogát egy bizonyos Juszufrá ruházták.⁶⁵

Ezen tanulmány célja annak feltérképezése volt, milyen információkat nyerhetünk – elsődlegesen a kiadott források és a szakirodalom hasznosításával – a 17. század első felében a Memibégovics család genealógiájáról, illetve a főképp az első két generáció által az oszmán közigazgatásban betöltött funkciókról. Ugyanakkor a meglehetősen heterogén forrásokból már kirajzolódtak azok a témák, amelyek a családnak a térségben játszott szerepe mélyebb feltárását célzó további kutatás számára egészen különböző jellegű kérdéseket kínálnak. Ezek közül is kiemelkedik az Oszmán Birodalom határán átívelő politikai és gazdasági kapcsolatok témaköre, amelyre jó példát szolgáltatnak az Ibrahimnak

⁵⁷ Sudár 2006: 27–28.

⁵⁸ Óváry 1886: 139.

⁵⁹ BOA RZD No. 482, fol. 66v.

⁶⁰ BOA RZD No. 530, fol. 346v.

⁶¹ BOA RZD No. 542, fol. 353r.

⁶² BOA RZD No. 530, fol. 280v.

⁶³ Fekete 1932: 384.

⁶⁴ Traljić 1959: 413.

⁶⁵ BOA RZD No. 542, fol. 402v.

a raguzaiakkal kötött üzletei.⁶⁶ Az itt bemutatott anyagot a Szávától északra fekvő oszmán hódoltságra vonatkozó források fokozottabb bevonásával lehet kiegészíteni, amelyek a genealógia további pontosításán túl a határ menti kapcsolatok elterjedtségének és intenzitásának részletes megismeréséhez is sok új adatot nyújthatnak.

FORRÁSOK

- Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA) Isztambul
Ruznamçe Defteri (RZD).
- Österreichisches Staatsarchiv, Haus-, Hof- und Staatsarchiv (HHStA) Bécs
Türkei I. Kt. 135.
- Magyar Országos Levéltár (MOL) Budapest
P 1314. Batthyány család levéltára.
- Tapu ve Kadastro Arşivi (TKA) Ankara
Tapu Tahrir Defteri (TTD).
- Bayerle, Gustav: *Ottoman Diplomacy in Hungary. Letters from the Pashas of Buda 1590–1593.* (Indiana University Publications, Uralic and Altaic Series 101A.) Bloomington.
- Čelebi, Evlija 1979: *Putopis. Odlomci o jugoslovenskim zemljama.* (Ur. Hazim Šabanović.) Sarajevo (az első kiadás 1954–1957).
- Fekete, Lajos 1932: *Türkische Schriften aus dem Archive des Palatins Nikolaus Esterházy.* Budapest.
- Fekete, Lajos 1955: *Die Siyāqat-Schrift in der türkischen Finanzverwaltung. Beitrag zur türkischen Paläographie.* (Bibliotheca Orientalis Hungarica 7.) Bd. 1. Budapest.
- Handžić, Adem et al. 2000: *Detaljni popis Bosanskog sandžaka iz 1604. godine 1–3.* (Monumenta Turcica Historiam Slavorum Meridionalium Illustrantia, Tomus 7–10, Serija 2, Defteri, Knjiga 4.) Sarajevo – Zürich.
- Miović, Vesna 2005: *Dubrovačka Republika u spisima osmanskih sultana. S analitičkim inventarom sultanskih spisa serije Acta Turcarum Državnog arhiva u Dubrovniku.* Dubrovnik.
- Nehring, Karl: *Austro–Turcica 1541–1552. Diplomatische Akten des habsburgischen Gesandtschaftsverkehrs mit der Hohen Pforte im Zeitalter Süleymans des Prächtigen.* (Südosteuropäische Arbeiten 95.) München.
- Óváry Lipót 1886: *Oklevéltár Bethlen Gábor diplomáciai összeköttetései történetéhez a velencei állami levéltárban Mirse János által eszközölt másolatokból.* Budapest.
- Peçevi, İbrahim 1867–1869: *Tarih 1–2.* İstanbul.
- Schaendlinger, Anton C. 1986: *Die Schreiben Süleymans des Prächtigen an Vasallen, Militärbeamte, Beamte und Richter aus dem Haus-, Hof- und Staatsarchiv zu Wien.* (Österreichische Akademie der Wissenschaften, phil.-hist. Kl., Denkschriften 183.) Wien.

⁶⁶ A velencei és oszmán hatóságok között fennálló szoros kapcsolatokra lásd Schmitt 2008.

Tomić, Jovan N. 1933: *Grada za istoriju pokreta na Balkanu protiv Turaka krajem XVI i početkom XVII veka. Tom. 1. God. 1595–1606 – Mletački Državni Arhiv.* (Spomenici na tud'im jezicima 6 / Srpska Kral'. Akad. Zbornik za istoriju, jezik i književnost srpskog naroda 2/6.) Beograd.

HIVATKOZOTT IRODALOM

- Babinger, Franz 1940: Beiträge zur Geschichte der Malqoç-Oghlu's. *Annali del R. Istituto Superiore Orientale di Napoli* (Nuova Serie 1.) 117–135.
- Babinger, Franz 1993: Mikhāl-oghlu. In: Bosworth, Clifford Edmund et al. (eds.): *The Encyclopaedia of Islam* 7. New edition. Leiden – New York, 34–35.
- Babinger, Franz 2000: Turakhān Beg. In: Bosworth, Clifford Edmund et al. (eds.): *The Encyclopaedia of Islam* 10. New edition. Leiden, 670–672.
- Bašagić, Safvet-beg 1931: *Znameniti Hrvati, Bošnjaci i Hercegovci u Turskoj Carevini.* Zagreb.
- Bracewell, Wendy 1992: *The Uskoks of Senj. Piracy, Banditry and Holy War in the Sixteenth-Century Adriatic.* Ithaca.
- Broucek, Peter 1993: Der Feldzug Gabriel Bethlens gegen Österreich 1623. *Jahrbuch für Landeskunde von Niederösterreich* (Neue Folge 59.) 7–26.
- Dávid Géza 1994: A magyarországi török archontológiai kutatások lehetőségei (Aradgyulai szandzsákbégek). *Történelmi Szemle* (36.) 1–2. 111–127.
- Dávid Géza 1999: Mohács-Pécs 16. századi bégjei. In: Szakály Ferenc (szerk.): *Pécs a törökkorban.* (Tanulmányok Pécs történetéből 7.) Pécs, 51–88.
- Dávid, Géza 2000: An Ottoman Military Career on the Hungarian Borders: Kasım Voivoda, Bey, and Pasha. In: Dávid, Géza – Fodor, Pál (eds.): *Ottomans, Hungarians, and Habsburgs in Central Europe. The Military Confines in the Era of Ottoman Conquest.* (The Ottoman Empire and Its Heritage 20.) Leiden – Boston – Köln, 265–297.
- Dávid, Géza 2001: A Life on the Marches: The Career of Derviş Bey. *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae* (54.) 4. 411–426.
- Géray Antal 1841: *A' budai pasák.* Bécs.
- Gökbilgin, M. Tayyib 1952: Kara Üveys Paşa'nın Budin beylerbeyliği (1578–1580). *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi* (2.) 3–4. 17–34.
- Hammer, Joseph von 1829: *Geschichte des osmanischen Reiches* 4. Pest.
- Hrabak, Bogumil 1982: Zapadna Bosna u zbivanjima Kandijaskog i Morejskog rata. *Istorijski zbornik* (3.) 7–36.
- Jurin-Starčević, Kornelija 2006: Krajiške elite i izvori prihoda. Primjer jadranskog zaleđa u 16. i 17. stoljeću. *Prilozi za orijentalnu filologiju* (55.) 243–266.
- Klaić, Vjekoslav 1972: *Povijest Hrvata. Od najstarijih vremena do svršetka XIX stoljeća* 5. 2. ed. Zagreb.
- Köhbach, Markus 1994: *Die Eroberung von Fülele durch die Osmanen 1554. Eine historisch-quellenkritische Studie zur osmanischen Expansion im östlichen Mitteleuropa.* (Zur Kunde Südosteuropas II/18.) Wien – Köln – Weimar.

- Matuz, József 1987: Wesir Abdurrahman Abdi Pascha, der letzte Ofner Beglerbeg (Versuch einer Vita). *Acta Historica Academiae Scientiarum Hungaricae* (33.) 341–350.
- Mélikoff, Irene 1964: Ewrenos. In: Bernard Lewis et al. (eds.): *The Encyclopaedia of Islam* 2. New Edition. Leiden – London, 720.
- Moačanin, Nenad 1999: Some Observations on the “*kapudans*” in the Ottoman Northwestern Frontier Area 16–18 c. In: Köhbach, Markus et al. (Hrsg.): *Acta Viennensia Ottomanica. Akten des 13. CIEPO-Symposiums, vom 21. bis 25. September 1998 in Wien*. Wien, 241–246.
- Moačanin, Nenad 2001: *Slavonija i Srijem u razdoblju osmanske vladavine*. Slavonski Brod.
- Popović, Toma 1967: Spisak hercegovačkih namesnika u XVI veku. *Prilozi za orijentalnu filologiju* (16–17.) 93–99.
- Šabanović, Hazim 1955: Bosanski sandžakbeg Skender. *Istoriski glasnik* (1.) 111–127.
- Šabanović, Hazim 1957: Bosanski namjesnik Ferhad-beg Vuković-Desisalić. *Zbornik Filozofskog fakulteta u Beogradu* (4.) 1. 113–127.
- Šabanović, Hazim 1959: *Bosanski pašaluk. Postanak i upravna podjela*. Sarajevo.
- Šarić, Marko 1999: Društveni odnosi i previranja u sandžaku Lika-Krka u 16. i početkom 17. stoljeća. In: Roksandić, Drago – Štefanec, Nataša (ur.): *Diplomska radionica* 1. Zagreb, 106–110.
- Schmitt, Jens Oliver 2008: „Des melons pour la cour du Sancak beg.” Split et son arrière-pays ottoman à travers les registres de compte de l’administration vénitienne dans les années 1570. In: Constantini, Vera – Koller, Markus (eds.): *Living in the Ottoman Ecumenical Community. Essays in Honour of Suraiya Faruqi*. (The Ottoman Empire and Its Heritage 39.) Leiden, 437–452.
- Stanojević, Gligor: Crna Gora u doba Kandijskog rata (1645–1669). *Istoriski glasnik* (1–2.) 3–53.
- Sudár Balázs 2006: Ki volt Jakováli Haszan pasa? *Pécsi Szemle* (9.) tavasz. 27–34.
- Sudár Balázs 2010: *A pécsi Jakováli Haszan pasa-dzsámi*. (Épített örökségünk.) Budapest.
- Sudár Balázs 2011: Iszkender és Bethlen Gábor: a pasa és a fejedelem. *Századok* (145.) 4. 975–996.
- Takáts Sándor 1928: *A török hódoltság korából*. Budapest.
- Traljić, Seid 1959: Tursko-mletačko susjedstvo na Zadarskoj krajini XVII. stoljeća. *Radovi Instituta Jugoslavenske Akademije Znanosti i Umjetnosti u Zadru* (4–5.) 409–424.
- Traljić, Seid 1971: Vrana i njezini gospodari u doba turske vladavine. *Radovi Instituta Jugoslavenske Akademije Znanosti i Umjetnosti u Zadru* (18.) 343–377.
- Vinaver, Vuk 1962: Bosna i Dubrovnik (1595–1645). *Godišnjak Društva istoričara Bosne i Hercegovine* (13.) 199–232.
- Zahirović, Nedim 2005: Geografsko-statistički opis Bosanskog pašaluka iz treće decenije 17. vijeka. *Prilozi za orijentalnu filologiju* (54.) 189–198.
- Zirojević, Olga 1971: Smederevski sandžakbeg Ali-beg Mihaloglu. *Zbornik za istoriju Matice srpske* (3.) 9–27.
- Zirojević, Olga 1974: *Tursko vojno uređenje u Srbiji 1459–1683*. (Istorijski institut Beograd, Posebna izdanja 18.) Beograd.

- Zlatar, Behija 1974: Novi podaci o sandžak-begu Mehmedu Obrenoviću. *Prilozi* (10.) 2. 341–346.
- Zlatar, Behija 1977: Kopčiči i Vilići (Prilog pitanju izučavanja muslimanskih begovskih porodica u Bosni i Hercegovini u XVI stoljeću). *Prilozi* (13.) 322–327.
- Zlatar, Behija 1978a: O Malkočima. *Prilozi za orijentalnu filologiju* (26.) 105–114.
- Zlatar, Behija 1978b: O nekim muslimanskim porodicama u Bosni u XV i XVI stoljeću. *Prilozi* (14–15.) 81–139.